
СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ПРАКТИЦІ УПРАВЛІННЯ

УДК 337:338:186

В. І. КУЦЕНКО,
*професор, доктор економічних наук,
завідділом суспільних проблем сталого розвитку
ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”
(Київ)*

СОЦІАЛЬНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Розкрито стан соціального розвитку сільських поселень, виявлено його основні проблеми, у тому числі пов’язані з наявністю робочих місць на селі, добробутом селян, рівнем споживання ними продуктів харчування; обґрунтовано шляхи розв’язання наявних проблем.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальний розвиток, сільська територія, соціальний вектор.

V. I. KUTSENKO,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Department of Social Problems of Sustainable Development,
Institute of Economy of Nature Management and Sustainable Development of the NASU
(Kyiv)*

SOCIAL VECTOR OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN VILLAGES: STATE, PROBLEMS, AND WAYS TO OVERCOME THEM

The state of the social development of rural settlements is clarified, its basic problems related, in particular, to the availability of workplaces in villages, welfare of farm people, and level of consumption of food products by them are revealed; and the ways to solve the current problems are substantiated.

Keywords: social sphere, social development, rural territory, social vector.

Не вирішивши соціальних проблем,
з кризи не вийти.
Т. Рувельт

У соціально-економічному розвитку України важливе місце належить селу. Село – це не просто місцезнаходження виробників продовольчих товарів, але також місце проживання громадян із самобутнім способом життя, моральними цінностями та культурою. Сьогодні в українських селах проживають 14,2 млн. осіб (31,2% загальної чисельності), проте з кожним роком кількість сільських жителів зменшується. Щороку з карти України зникає в середньому 20 сільських населених пунктів.

Усе це не може не турбувати науковців, тому багато з них присвятили свої дослідження проблемам розвитку українського села: М. Барановський [1], О. Бородіна [2], О. Бугуцький [3], І. Лукінов [4], Г. Купалова [3; 5], М. Малік [6], Л. Молда-

Куценко Віра Іванівна (Kutsenko Vira Ivanivna) – e-mail: anisimov103@gmail.com.

ван [7], М. Орлатий [3; 5; 8], Б. Пасхавер [9], Д. Крисанов [10], І. Прокопа [8; 10], К. Прокопишак [11], П. Саблук [12; 13] та інші.

Проте, незважаючи на активні дослідження, ситуація соціально-економічного характеру в сільській місцевості не поліпшується. На наш погляд, однією з причин цього є відсутність достатньої уваги, що має приділятися соціальному вектору розвитку села. Тож **мета** нашого дослідження – оцінити сучасний стан соціального розвитку села, знайти шляхи його відродження в ринкових умовах задля розбудови соціально орієнтованої економіки.

Нині в Україні налічується 28450 сільських населених пунктів. А тим часом останні десятиріччя характеризуються формуванням у сільській місцевості несприятливих умов для функціонування соціальної сфери та забезпечення соціального розвитку, який є однією з найважливіших складових аграрної політики кожної держави. Ми розглядаємо його як комплекс соціальних та економічних заходів, спрямованих на підвищення життєвого рівня сільських жителів, застосування нових соціальних стандартів, поліпшення умов праці, відпочинку, забезпечення населення робочими місцями та справедливим рівнем оплати праці, якісними культурними, соціальними, освітніми, оздоровчими, лікувально-профілактичними, комунальними та побутовими послугами.

На жаль, у сільській місцевості відбувається процес руйнації та закриття об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема клубних закладів, бібліотек, кіноустановок, лікарень, підприємств торгівлі та побутового обслуговування. Внаслідок цього з більшості позицій рівень забезпеченості жителів сільської місцевості закладами соціальної сфери не відповідає діючим нормативам. Отже, не можна не погодитися з думкою П. Саблука, що сучасний рівень існування селян зводиться до елементарного виживання: облаштування сільських поселень погіршилося, суттєво знизилась обсяги будівництва об'єктів житлового призначення та доріг з твердим покриттям.

Нині зменшилася купівельна спроможність населення та погіршилася структура грошових витрат. Наприклад, у структурі витрат кошти, які направляються сільськими жителями на охорону здоров'я (у розрахунку на 1 домогосподарство), більші, ніж у міських, – у середньому за місяць вони становлять, відповідно, 3,7% і 3,1%. Водночас щодо коштів на відпочинок і культуру спостерігається протилежна картина – міські домогосподарства виділяють 2,4%, а сільські – 1,1%; на освіту – відповідно, 1,6% і 1%.

У сільській місцевості 81,5% грошових ресурсів становлять споживчі витрати, з них 44% – на продукти харчування та безалкогольні напої. Це у 2-3 рази більше, ніж у країнах Західної Європи, Японії чи США. Водночас споживання цінних продуктів харчування ще залишається не тільки недостатнім, а й набагато меншим, ніж у містах (табл. 1). Це й не дивно, адже заробітна плата сільських жителів є найнижчою в країні. Зокрема, середня зарплата працівників сільського господарства, мисливства та лісового господарства – це тільки 70% від середнього показника по Україні.

Зменшення обсягів вживання молока, м'яса, овочів зумовлює втрату базових людських можливостей. Наприклад, у США родини, які витрачають на продовольчі потреби понад 60% сімейного бюджету, належать до бідного населення. За такого підходу більшість сільських жителів України, безумовно, можна віднести до цієї категорії населення.

У 2008 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію загальнодержавної цільової соціальної програми “Здорова нація” на 2009–2013 рр., в якій визначено шляхи сприяння раціональному харчуванню населення, зокрема:

- інформування населення про склад і безпечність харчових продуктів;
- забезпечення доступності безпечних харчових продуктів у достатній кількості та асортименті для кожної людини;
- задоволення потреб у повноцінному харчуванні;
- підвищення рівня культури харчування з урахуванням національних традицій, збільшення в раціоні харчування кількості овочів, фруктів, рослинних жирів, білого м'яса та риби; відмова від надлишкового споживання жирів тваринного походження, солі, цукру, копчених і смажених продуктів;
- розроблення та прийняття комплексних заходів щодо поліпшення якості та підвищення культури харчування населення;
- інформаційна підтримка здорового способу харчування населення.

Таблиця 1

**Споживання продуктів харчування у домогосподарствах
(у середньому за місяць, у розрахунку на 1 особу) ***

(кг)

Показники	2000 р.		2010 р.		2011 р.	
	усього	у сільській місцевості	усього	у сільській місцевості	усього	у сільській місцевості
М'ясо і м'ясопродукти.....	3,3	3,2	5,1	4,2	5,1	4,3
Молоко та молочні продукти.....	17,1	20,5	19,1	19,6	18,9	18,6
Яйця (шт.).....	18	16	20	18	20	19
Риба і рибопродукти.....	1,3	1,1	1,8	1,7	1,7	1,6
Цукор.....	3,5	3,5	3,0	3,3	3,1	3,4
Олія та інші рослинні жири.....	1,8	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8
Картопля.....	10,4	13,1	7,6	10,0	7,7	9,8
Хліб і хлібні продукти.....	10,7	11,2	9,3	11,0	9,2	10,7

* Розраховано за: Статистичний щорічник за 2011 рік. – К. : Август Трейд, 2012. – С. 414.

Незважаючи на те, що в Законі “Про основи національної безпеки України” продовольчу безпеку виокремлено як одну з визначальних сфер, продовжують залишатись актуальними проблеми досягнення забезпеченості всіх верств населення раціональним і збалансованим харчуванням, у тому числі сільських жителів (табл. 1). За даними експертів ООН, нераціональне харчування зумовлює погіршення фізичних характеристик населення. Цьому, до речі, сприяє також відсутність нормальних житлово-побутових умов і комплексного підходу до соціального розвитку на селі, який би передбачав будівництво шляхів сполучення, газифікацію, водопостачання, електропостачання тощо. Досягти виконання всіх умов практично неможливо без забезпечення соціального вектора розвитку села, адже саме такий підхід має сприяти збереженню духовності, фізичного стану селян, підвищенню їх освіченості, створенню умов для їхнього дозвілля.

У Конституції України, зокрема в її першій статті, записано: “Україна – соціальна держава” *, що передбачає необхідний мінімум показників соціального захисту для осіб, які не мають заробітку та інших доходів. Нині, на жаль, у нашій державі це не забезпечується. Протягом останніх 20 років благоустрій сільських населених

* Поняття “соціальна держава” було запроваджено в середині XIX ст. Л. фон Штейном. На його думку, основний обов'язок соціальної держави полягає у здійсненні економічних і соціальних заходів в інтересах усіх її членів, тому що розвиток одних з них є умовою та наслідком розвитку інших.

пунктів постійно погіршувався; так, з 2000 р. кількість сіл з водопроводом зменшилася на 5%, а з каналізацією – на 6%.

Особливо погіршується ситуація на селі у зв'язку з так званою оптимізацією мережі освітніх закладів, реформуванням системи охорони здоров'я тощо. Нині половина сільських населених пунктів не мають об'єктів соціально-культурної сфери, зокрема, у 52% немає шкіл, у 34% – медичних закладів, у більш як 50% – дошкільних навчальних закладів, у 43% – клубів і будинків культури. Від 25% до 33% об'єктів соціально-культурного призначення на селі потребують капітального ремонту. Майже кожний четвертий житловий будинок побудовано ще в довоєнний час.

Щоправда, останнім часом у сфері освіти практично в усіх регіонах розширюється мережа дошкільних навчальних закладів, проте в сільській місцевості їх кількість становить тільки 74% від рівня 1990 р., а кількість місць у них – усього 53%. Така сама ситуація спостерігається з кількістю дітей у цих закладах; ними охоплено значно менше дітей (на 7%), ніж це було у 1990 р.; за кількістю дітей у розрахунку на 100 місць ці показники практично зрівнялись.

У регіональному розрізі спостерігаються значні відмінності. Наприклад, якщо у 2011 р. в цілому по Україні в сільській місцевості дошкільними закладами охоплено 36% дітей, то в Черкаській області цей показник дорівнював 54%, а в Івано-Франківській – тільки 18% (рис. 1).

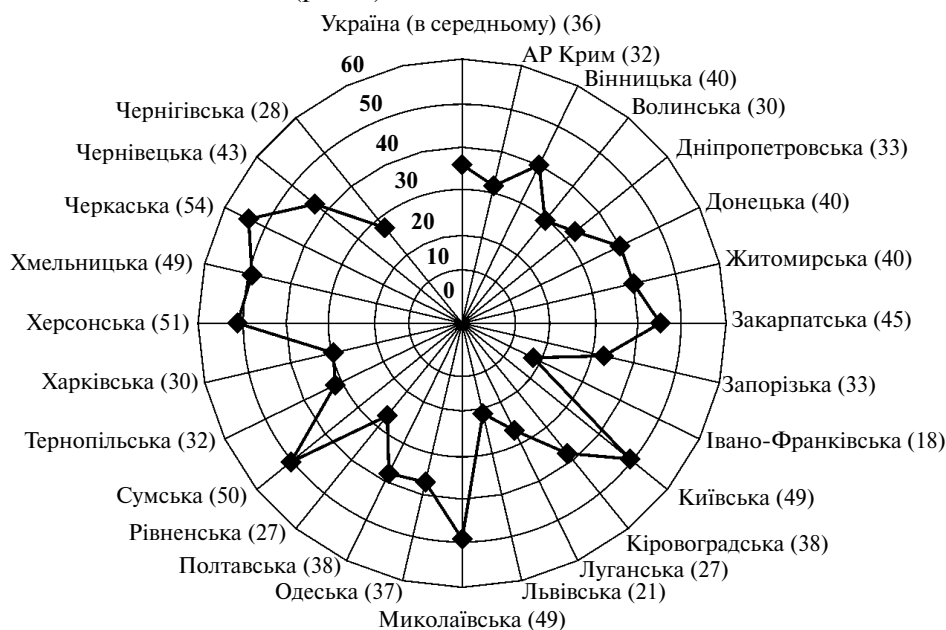

Рис. 1. Територіальні відмінності охоплення дітей сільськими дошкільними навчальними закладами (%)

У сільській місцевості порівняно з містами вищими є тільки ті показники, які характеризують забезпеченість населення житлом; у розрахунку на 1 жителя різниця становить 22,4%. Водночас у регіональному розрізі цей показник коливається від 17,9 м² (АР Крим) до 41,3 м² (Київська область); у середньому по Україні – 26,8 м² (рис. 2).

Проте ці цифри аж ніяк не говорять про якість житлово-комунального обслуговування. Комунальна сфера села, особливо останнім часом, зазнала суттєвих змін. Наведені в таблицях 2 і 3 дані свідчать про необхідність оновлення житлового фонду на селі, поліпшення забезпечення житла сучасними засобами зв'язку, тепло-,

електро-, газо- та водопостачання, водовідведення, посилення уваги до благоустрою сільських територій з урахуванням нових стандартів їх забудови.

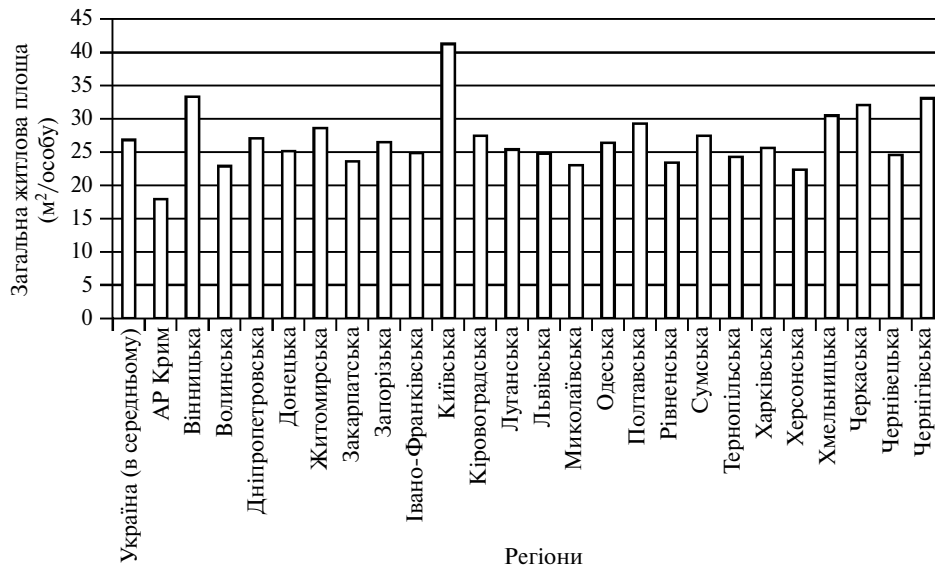

Рис. 2. Забезпеченість населення житлом у регіонах

Таблиця 2

Питома вага житлового фонду, обладнаного сучасними засобами життєзабезпечення, в сільській місцевості *

(%)

Засоби життєзабезпечення	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	Кількісні зміни за 1995–2011 рр.
Водопровід.....	15,2	17,9	20,0	27,1	29,0	+13,8
Каналізація.....	9,6	12,9	15,7	23,2	25,1	+15,5
Опалення.....	11,2	18,3	24,4	36,1	38,6	+27,4
Газ.....	79,4	82,5	84,1	84,5	84,3	+4,9
Гаряче водопостачання.....	2,7	4,3	8,4	11,5	13,3	+10,6
Ванни.....	8,2	11,1	13,4	20,6	22,4	+14,2
Підлогові електроплити.....	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	+0,1

* Розраховано за: Статистичний щорічник за 2011 рік. – К. : Август Трейд, 2012. – С. 430.

Як видно з таблиці 2, станом на 2011 р. на селі водопроводом обладнано 29% загальної площі житлових будинків, каналізацією – 25%, мають гаряче водопостачання – 13%, опалення – 39%, забезпечено газом – 84% загальної площі. Починаючи з 1995 р. питома вага обладнаної площі помітно зросла (табл. 2), проте кількість сільських населених пунктів, які, наприклад, мають водопровід, зменшилась. Ця сама тенденція є характерною і для такого показника, як забезпеченість каналізацією (табл. 3).

Відсутність необхідного комунального обладнання в житлових будинках негативно позначається також на стані здоров'я сільських жителів, яке завжди було провідним критерієм розвитку суспільства, адже його високий рівень є основою економічного та соціального добробуту в державі, запорукою безпеки і прогресу. Нині вкрай незадовільним на селі залишається, наприклад, медичне обслуговування населення. Медична допомога і медичне обслуговування сільських жителів базуються на основних принципах організації охорони здоров'я в цілому, проте ті принци-

пи, на яких можна будувати систему охорони здоров'я в містах, не завжди доцільно використовувати в сільській місцевості. На можливість отримати медичну допомогу тут впливають: відстань, на якій знаходиться медичний заклад від місця проживання пацієнтів, наявність у медичному закладі необхідних фахівців тощо. Сьогодні сільські мешканці отримують медичну допомогу в основному за місцем проживання у ФАПх *. Останнім часом у сільській місцевості активно розвивається сімейна медицина. Так, на Хмельниччині близько 90% амбулаторій сімейної медицини розміщено в сільській місцевості; значна частина з них має відповідну ресурсну базу. Наприклад, амбулаторія, що знаходиться в с. Копачівка Деражнянського району, має стоматологічний кабінет (обладнаний за останнім словом техніки), маніпуляційний, гінекологічний, фізіотерапевтичний кабінети, кабінет для прийому дітей, денний стаціонар, необхідне устаткування тощо. На жаль, усе це є далеко не в кожній сільській амбулаторії в Україні, багато з них не тільки не забезпечено необхідним обладнанням, але і не укомплектовано необхідними фахівцями.

Таблиця 3

Благоустрій населених пунктів *

(од.)

Населені пункти та складові їх благоустрою	Роки						Кількісні зміни за 2000–2011 рр.
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	
Водопровід							
Селища міського типу.....	796	767	767	771	771	775	–21
Сільські населені пункти.....	9951	6360	6283	6316	6298	6312	–3639
Каналізація							
Селища міського типу.....	518	489	497	503	512	512	–6
Сільські населені пункти.....	841	746	737	737	727	709	–132
Газифікація (або тільки природним, або природним і скрапленням газом)							
Селища міського типу.....	462	545	602	609	617	631	+169
Сільські населені пункти.....	7596	10318	13080	13447	13965	14391	+6795
Газифікація тільки скрапленням газом							
Селища міського типу.....	398	316	221	213	203	190	–208
Сільські населені пункти.....	19297	16306	13804	13443	12836	12362	–6935

* Розраховано за: Статистичний щорічник за 2011 рік. – К. : Август Трейд, 2012. – С. 430.

У високорозвинутих країнах в основі розвитку системи охорони здоров'я в сільській місцевості лежить принцип її наближення до місця роботи чи проживання населення. Здійснюване сьогодні реформування системи охорони здоров'я, зокрема, в плотних регіонах України, не завжди забезпечує такий підхід. У багатьох сільських населених пунктах медичні заклади ліквідовуються, а це означає, що територіально доступ до них знижується.

Головна мета розвитку системи охорони здоров'я – збереження та зміцнення здоров'я населення. Останнім часом це пов'язують з розвитком сімейної медицини, що сприятиме отриманню сільським населенням первинної медичної допомоги. Вторинна медична допомога, яка надається вузькопрофільними фахівцями, до речі, як і

* За чинними нормативами, ФАПи функціонують у тих населених пунктах, де є від 700 до 1000 жителів, а за відстані від міста понад 7 км – до 500 осіб.

стаціонарна*, перебуває в середньому на відстані 25–30 км від місця проживання основної частини сільських жителів. Проте, як зазначає О. Горбунь, в умовах, коли “дороги роздובані, транспортне сполучення погане”, вони практично позбавлені можливості скористатися вторинною медичною допомогою за місцем проживання. Прикро, що в цей же час у ході здійснення “оптимізації мережі” закриваються лікувальні заклади, зокрема й ті, що мають непогану матеріально-технічну базу та забезпечені кадрами. До таких, наприклад, відноситься й лікарня в с. Дашів, що за 25 км від районного центру Іллінці Вінницької області. Нині тут ще функціонує прекрасне триповерхове приміщення, в якому силами місцевих підприємців і спонсорів відремонтвано й забезпечено необхідним обладнанням відділення реабілітаційного та відновлювального лікування. В лікарні функціонують тренажери, ванни з гідромасажем, нове фізіотерапевтичне обладнання, є теплі палати з оновленими санвузлами тощо. Вона укомплектована відповідними кадрами, проте її готують до закриття. Така сама ситуація спостерігається і в інших регіонах, хоча в усіх документах щодо розвитку села** звертається увага на необхідність підвищення ефективності та стабільності соціального захисту населення, поліпшення якості й доступності, перш за все, освіти і медичного обслуговування сільських жителів.

Щодо сімейної медицини, то її позитивними характеристиками є доступність медичної допомоги, безперервність медичної опіки для всіх членів сім’ї, спостереження за виписаними зі стаціонару пацієнтами, надання невідкладної допомоги хворим, які перебувають у важкому стані, багатопрофільність первинно-медичної допомоги, ставлення до сім’ї, як до одиниці медичного обслуговування тощо.

Відповідно до Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава”, в Україні територіальні та регіональні навчально-тренінгові центри створюються як необхідна база для підготовки лікарів і медичних сестер з використанням сучасних лікувально-діагностичних технологій, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації лікарів загальної практики – сімейних лікарів. На думку фахівців, це сприятиме поліпшенню медичного обслуговування сільських жителів.

Проте не можна не помітити позитивних результатів від здійснюваного реформування системи охорони здоров’я. Прикладом цього може слугувати досвід Волинської області, де прибуття швидкої допомоги до пацієнта у місті очікують не довше 10 хв., а в сільській місцевості – 20 хв. Волинь виграла грант Світового банку на реалізацію проекту у сфері охорони здоров’я в розмірі 30 млн. дол., які будуть

* У сільській місцевості особливої уваги потребують проблеми оптимізації медичних закладів, формування на селі соціально рівних з міським сектором суспільства умов для задоволення найнеобхідніших життєвих потреб громадян, що об’єктивно передбачає збільшення капітальних і поточних витрат на душу населення, у тому числі на охорону здоров’я.

** Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України від 17 жовтня 1990 р. № 400-ХІІ в редакції від 10 червня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400-12>; Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>; Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 в редакції від 20 грудня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>; Про національний план дій щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава” : Указ Президента України від 12 березня 2013 р. № 128/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/128/2013> та ін.

інвестовані в реконструкцію та оснащення лікарських амбулаторій і ФАПів перш за все в сільській місцевості.

Останнім часом, як засвідчує статистика, ситуація в житловому будівництві та будівництві об'єктів соціально-культурного призначення на селі дещо поліпшується. Так, кількість уведеної в експлуатацію загальної площі житла в розрахунку на 1000 осіб у 2011 р. зросла проти 2000 р. у 2,2 раза. Якщо, скажімо, в загальному обсягу введення в експлуатацію загальноосвітніх навчальних закладів у 1995 р. сільські заклади становили 32,7%, то в 2011 р. їх було більше 45%, чого не скажеш про будівництво на селі лікувальних (відповідно, 11,7% і 2,7%) та амбулаторно-поліклінічних закладів (відповідно, 19,8% і 9,1%)*. Разом з тим з кожним роком збільшується кількість сільських об'єктів соціальної сфери, в яких необхідно зробити капітальний ремонт. Нині його потребують близько 30% шкільних і клубних приміщень, а також кожний четвертий дошкільний навчальний і медичний заклад. Іншими словами, значна частина об'єктів соціальної сфери села розташовується у приміщеннях, які не відповідають необхідним вимогам.

Розв'язання соціальних проблем на селі мають взяти на себе, в першу чергу держава та органи місцевого самоврядування. Нині капітальні вкладення в соціальну інфраструктуру становлять 12–15% від рівня 1990 р., а, як говорить світовий досвід, поліпшення житлових, комунально-побутових, соціально-культурних умов життя на селі є засобом вирішення проблеми закріплення тут молоді. Для цього в основу соціального розвитку села мають бути покладені принципи справедливості, також необхідно забезпечити гідні умови життєдіяльності та соціальну безпеку суспільства, досягти соціальної захищеності населення тощо.

У Загальній декларації прав людини, проголошеній Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р., було передбачено необхідність забезпечення кожній людині достойного рівня життя (забезпеченість їжею, одягом, житлом, медичним і соціальним обслуговуванням, що є необхідним для зміцнення здоров'я та благополуччя кожної людини). Програма “Здоров'я-2020: український вимір” уперше в Україні передбачає орієнтацію охорони здоров'я на профілактику, яка базується на принципах ВООЗ, головними з яких є:

- відповідність основним напрямам державної політики в охороні здоров'я;
- використання досвіду різних країн;
- наступність у розробці програмних документів;
- зниження системи ризиків;
- профілактична спрямованість системи охорони здоров'я;
- забезпечення міжгалузевого підходу.

Їх реалізації має сприяти система управління комплексним соціальним розвитком сільських поселень, що передбачає створення необхідних умов для проживання та праці сільських жителів. Все це має прискорити процес наближення села до міських поселень, сприяти формуванню привабливості проживання та роботи в сільській місцевості.

Не менш важливим є нормативне фінансове забезпечення соціального розвитку села. Відповідно до Конституції України, в державних і комунальних закладах медична допомога та освітні послуги надаються населенню безплатно. Водночас у більшості випадків усе це не виконується. Вдосконалення системи управління данним процесом має забезпечити поєднання функцій місцевих і державних органів,

* Статистичний щорічник за 2011 рік. — К. : Август Трейд, 2012. — С. 221–223.

передання значної частини цих функцій від галузевого до територіального управління соціальною сферою.

На наш погляд, такий підхід до проблеми має сприяти збільшенню кількості робочих місць на селі. Нині в сільській місцевості кожен третій житель не працює і не навчається. Держава має, перш за все, підтримувати ту частину сільськогосподарського бізнесу, який представлено у вигляді малих сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих сільських господарств, переорієнтовуючи зазначені структури на інноваційний шлях розвитку, пов'язаний з техніко-технологічною модернізацією всіх ланок сільської економіки та впровадженням енерго- і ресурсозберігаючих технологій. Це сприятиме економічному зміцненню сільських господарств, підвищенню продуктивної зайнятості, добробуту та осілості зайнятого населення [7, с. 1–3].

Серйозною соціальною проблемою в сільській місцевості є також створення нових робочих місць за рахунок підтримки процесу формування обслуговуючих кооперативів і приватних підприємств, які здійснюватимуть заготівлю, переробку і збут сільськогосподарської продукції, виготовлятимуть вироби народних промислів з місцевої сировини; розвиток малого та середнього бізнесу несільськогосподарських видів, у тому числі сільського зеленого туризму; створення філій великих підприємств*.

У сільській місцевості дедалі популярнішими стають фрілансери, ними можуть бути ІТ-фахівці, маркетологи, рекламисти, консультанти. У світі фрілансинг цінують за гнучкий графік роботи, відсутність прив'язки до офісу, можливість вирішувати справи у зручний час. Ці види діяльності активно розвиваються в тих населених пунктах, де існує доступ до сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, функціонують широкосмугові комп'ютерні мережі Інтернет. Там розвиваються галузі нової економіки, пов'язані з фінансовою, консультативною, дослідницькою діяльністю тощо.

Створення на селі нових робочих місць, як і соціальної інфраструктури, потребує розробки такого механізму, який би забезпечив:

- економічні можливості суспільства щодо виділення коштів на соціальний розвиток села та поліпшення умов життя сільського населення;
- бюджетне фінансування капітальних вкладень і поточних витрат;
- комплексне заохочення недержавних інвесторів;
- підтримку індивідуального житлового будівництва;
- раціоналізацію мережі закладів соціальної сфери;
- розширення обсягу та асортименту платних послуг;
- встановлення пільг для тих, хто хоче переселитись у село;
- пільгове оподаткування малого і середнього бізнесу на селі.

Ще раз хочеться підкреслити, що вирішення проблем, пов'язаних зі створенням на селі повноцінного життєвого середовища, мають взяти на себе держава та органи місцевого самоврядування. На це вказує і Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві”, в якому зазначається, що держава захищає сільську поселенську мережу незалежно від категорії, величини та місця розташування сільських населених пунктів.

* Наприклад, у с. Требухівці (Летичівський район, Хмельницька область) діє приватна майстерня з ремонту великовантажного транспорту, налагоджено виробництво калош і спецодягу, здійснюється пошив 36 видів одягу. У с. Ставниці (Летичівський район, Хмельницька область) підприємство спеціалізується на заготівлі молочної сировини, яка доставляється сюди з 10 сіл району протягом двох найближчих годин. У селі відбувається первинна переробка, виготовлення напівфабрикатів, які відправляються на Хмельницьку маслосирбазу. Все це сприяє створенню нових робочих місць, позитивно впливає на формування соціального вектора розвитку українського села.

Висновки

Таким чином, соціальний вектор розвитку українського села потребує:

– суттєвого покращення його фінансового забезпечення, в тому числі за рахунок диверсифікації, використання зарубіжного досвіду, скажімо, скандинавської моделі фінансового забезпечення соціальної сфери села, що передбачає формування клімату впевненості та соціальної врівноваженості;

– активного розвитку державно-приватно-соціального партнерства як форми взаємодії держави та бізнесу, залучення громадськості до управління розвитком соціальної сфери на селі;

– подальшого розширення економічних можливостей для розвитку соціальної сфери на селі, зокрема, за рахунок розвитку в сільській місцевості харчової та легкої промисловості, організації переробки сільськогосподарської продукції на засадах кооперації, як це відбувається, наприклад, у Франції, Німеччині, Данії, Китаї;

– відродження сільськогосподарськими підприємствами промислового виробництва плодово-овочевих, м'ясо-молочних та інших готових продовольчих товарів, напівфабрикатів з льону, коноплі (канати), виробів з лісосировини (будівельні матеріали, меблі тощо).

Забезпечення соціального вектора розвитку українського села в зазначених та інших напрямках, які мають бути імplementованими в державні цільові програми, сприятиме його відродженню.

Список використаної літератури

1. *Барановський М.О.* Територіальна організація пересувних форм обслуговування сільського населення Чернігівської області : автореф. дис. ... канд. геогр. наук. — К. : Інститут географії АНУ. — 1993. — 18 с.
2. *Бородіна О.М.* Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність // *Економіка і прогнозування*. — 2006. — № 1. — С. 109–125.
3. *Бугуцький О.А., Купалова Г.І., Орлатий М.К.* та ін. Аграрна праця та соціальний розвиток села ; [за ред. О.А. Бугуцького] — К. : Інститут аграр. економіки УААН, 1996. — 302 с.
4. *Лукинов І.* Стратегія і механізми реформування АПК України // *Вісник ХДАУ*. — 2001. — № 5. — С. 26–34.
5. *Орлатий М.К., Булавка О.Г., Купалова Г.І.* та ін. Реорганізація об'єктів соціальної сфери села. — К. : Інститут аграр. економіки. Укр. акад. аграр. наук. — 1998. — 33 с.
6. *Малік М.Й., Шпикуляк О.Г.* Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки // *Економіка АПК*. — 2006. — № 4. — С. 3–6.
7. *Молдаван Л.* Від занепаду до сталого розвитку // *Сільські вісті*. — 3 жовтня. — 2013. — С. 1–3.
8. *Вакуленко В.М., Орлатий М.Г., Прокопа І.В.* та ін. Формування та розвиток соціальної інфраструктури в міських поселеннях : моногр. — К. : НАДУ, 2009. — 192 с.
9. *Пасхавер Б.* Сценарії розвитку агросфери // *Економіка України*. — 2011. — № 11. — С. 40.
10. *Прокопа І., Крисанов Д.* Селянські господарства в Україні: генезис, сучасні виклики та домінанти розвитку // *Економіст*. — 2013. — № 11. — С. 6–10.
11. *Прокопишак К.В.* Стан та перспективи розвитку сільського господарства в Карпатському регіоні. — Львів : Укр. Технології, 1998. — 124 с.
12. *Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І.* Глобалізація і продовольство : моногр. — К. : ННЦ ІАЕ, 2008. — 632 с.
13. *Саблук П.* Стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу України // *Економіка України*. — 2008. — № 8. — С. 4–19.

References

1. Baranovs'kyi M.O. *Terytorial'na Organizatsiya Peresuvnykh Form Obslughovuvannya Sil'skogo Naseleння Chernihivs'koi Oblasti* [Territorial Organization of Mobile Forms of Service of Rural People of the Chernihiv Region], Author's abstract of the Candidate degree thesis (Geogr. Sci.). Kyiv, Institute of Geography of the NASU [in Ukrainian].
2. Borodina O.M. *Derzhavna pidtrymka sil's'kogo gospodarstva: kontseptsiya, mekhanizmy, efektyvnist'* [State's support of agriculture: conception, mechanisms, and efficiency]. *Ekonomika i Prognozuvannya – Economy and Forecast*, 2006, No. 1, pp. 109–125 [in Ukrainian].
3. Buguts'kyi O.A., Lupalova G.I., Orlatyi M.K. et al. *Agrarna Pratsya ta Sotsial'nyi Rozvytok Sela, za red. O.A. Buguts'kogo* [Agrarian Labor and Social Development of Villages], edited by O.A. Buguts'kyi O.A. Kyiv, Institute of Agrarian Economy of the UAAS, 1996 [in Ukrainian].
4. Lukinov I. *Strategiya i mekhanizmy reformuvannya APK Ukrainy* [Strategy and mechanisms of reformation of Ukraine's AIC]. *Visnyk KhDAU – Bull. of KhSAU*, 2001, No. 5, pp. 26–34 [in Ukrainian].
5. Orlatyi M.K., Bulavka O.G., Kupalova G.I. et al. *Reorganizatsiya Ob'ektiv Sotsial'noi Sfery Sela* [Reorganization of Objects of the Social Sphere of Villages]. Kyiv, Institute of Agrarian Economy of the UAAS, 1998 [in Ukrainian].
6. Malik M.I., Shpykulyak O.G. *Rozvytok pidpryemnytstva v agrarnomu sektori ekonomiky* [Development of business in the agrarian sector of the economy]. *Ekonomika APK – Economy of AIC*, 2006, No. 4, pp. 3–6 [in Ukrainian].
7. Moldavan L. *Vid zanepadu do stalogo rozvytku* [From the decline to the sustainable development]. *Sil's'ki Visti – Rural News*, October 3, 2013, pp. 1–3 [in Ukrainian].
8. Vakulenko V.M., Orlatyi M.K., Prokopa I.V. et al. *Formuvannya ta Rozvytok Sotsial'noi Infrastruktury v Mis'kykh Poseleennyakh* [Formation and Development of the Social Infrastructure in Urban Settlements]. Kyiv, NASM, 2009 [in Ukrainian].
9. Paskhaver B. *Stsenarii rozvytku agrosfery* [Scenarios of the development of the agrisphere]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2011. – No. 11, p. 40 [in Ukrainian].
10. Prokopa I., Krysanov D. *Selyans'ki gospodarstva v Ukraini: genezys, suchasni vyklyky ta dominanty rozvytku* [Ukraine's rural farms: genesis, current challenges, and dominants of their development]. *Ekonomist – Economist*, 2013, No. 11, pp. 6–10 [in Ukrainian].
11. Prokopyshak K.V. *Stan ta Perspektyvy Rozvytku Sil's'kogo Gospodarstva v Karpats'komu Regioni* [State and Perspectives of Development of the Agriculture in the Carpathian Region]. L'viv, Ukr. Tekhnol., 1998 [in Ukrainian].
12. Sabluk P.T., Bilorus O.G., Vlasov V.I. *Globalizatsiya i Prodovol'stvo* [Globalization and Foods]. Kyiv, IAE, 2008 [in Ukrainian].
13. Sabluk P. *Stan ta perspektyvy rozvytku agropromyslovogo kompleksu Ukrainy* [State and perspectives of development of Ukraine's agroindustrial complex]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2008, No. 8, pp. 4–19 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14 жовтня 2013 р.,
була доопрацьована 20 січня 2014 р.